

בעיקבות אמן שועלים

נתן וך שגם פירסם בכתיבה יזומה, אותו ערך ביחד עם המשורר אורי ברנשטיין, את רישומיו הראשונים ברפוס: איורים למערכון מוקדם של יוסף מונדי...

רבינוביץ לא אהב להיפרד מציוויו. כך, כאחד המיקרים ביקש ארכיטקט תל-אביבי ידוע לרכוש אחת מתמונותיו והיה מוכן להציע עבורה כל מחיר. הוא לא זכה בה. בהזדמנות אחרת הגיע לביתו אדם, אף הוא דמות ידועה בתל-אביב של אותן שנים, התפעל מן התמונות וקנה אחת מהן. אחרי שהלך, החל רבינוביץ מתלונן כי האיש לקח עימו את תמונתו הטובה ביותר, וכי הוא כלל לא היה מעוניין למוכרה. בעזרת אחיו וגיטתו מצאה התמונה את דרכה בחזרה למקום מיושנה הטיבעי — לחדרון המעופש עם השירותים הסתומים, הברזים בכיור שמעולם לא פעלו והריצפה שאף פעם לא נראתה.

היום מפארות תמונותיו את חדריי-המגורים של

השריפה הראשונה בחייו פרצה בדירה בה התגורר בחיפה. החיים עם מישפחת אחותו לא עלו יפה והוא עקר לתל-אביב. בתחילה התאכסן בדירת אחות אחרת. "שירד" זה אף הוא לא הצליח, ורבינוביץ נותר כשכירה אחת ויחידה לפניו — חי בדירות.

החרר שהתגורר בו על גג אחד הבתים ביהודה הלוי פינת שינקין, ששימש למעשה כחדר כביסה, עלה אף הוא באש באחד הימים. מאוחר יותר עבר לחדר אחר, גם הוא ללא מיטבה, אל אחד הגגות ברחוב אחד העם.

מעשה ליצנות

כל אותן שנים בהן גר בתל-אביב לא ביקר אותו איש מכני מישפחתו, מלבד אחיו יעקב, שנפטר לפני שנים לא מעטות. כשהידיעה על פירסום שיריו, בתחילת שנות השיכעים,

שם קיים השיפוט המוחלט. שם יידעו בדיוק מה אני שווה. או שיחליטו שאני אפס מוחלט ואז זאת תהיה האמת המוחלטת, אבל אם יהיה דיון אז אני משורר."

בתי-שבע שרף גם זוכרת את הרושם שעשו תוכניות הרדיו בהן השתתף. "אמרתי לכולם שלא יצחקו כשהוא מגיע לאולפן. כשנכנסו הרימו כולם את העיניים. הייתי צריכה לצאת החוצה כי חטפתי התקפה היסטרית של צחוק. לקח לכולם זמן כדי להתרגל למראה שלו אבל כשהוא התחיל לדבר כולם השתתקו. ישבו מהופנטים. מאוינים. התקשרו לרדיו ושאלו מיהו האיש הזה."

תולדות חיים

רבינוביץ נולד בשנת 1914 ברוסיה. היה אחד משבעת בניה של מישפחה יהודית-ציונית אמידה מאוד, שניהלה את עסקיה גם בגרמניה וצרפת. האב היה מהנדס. בעל בית-חרושת לצבעים. גבר נאה בעל חזות הרורה. האם עסקה בסחר פרוות ותכשיטים. ביתם, ששכן בלב-ליבה של מוסקבה, שימש מקום אירוח ותחנת מעבר להרבה ציונים, כיניהם חיים וייצמן, שעלו מרוסיה לארץ-ישראל. המהפכה הרוסית רדשה את המישפחה מנכסיה.

אוסטרודאקט ופילוסוף. גם של רגש וגם של אינטלקט. טיפוס של אינדיבידואליסט שחי בוואקום עם השירים שלו, עם הציורים שנעזרו בשכבות של כמה סנטימטרים על הריצפה ונרדקו זה לזה, עם הכלבים והתרגולים שהיו קופצים לו על החזה."

קיצבת הכסף שקיבל מקרוביו על חלקו בבית-דירות להשכרה המצויי בעולות בני מישפחתו בחיפה איפשרה לו להוציא לאור, בין השנים 1916-1917, שישה קובצי שירה. 1500 שירים בסך-הכל. תפוקה שמרבית המשוררים אינם מגיעים לשכמותה. כל עותקי הספרים, מלבד כוודים המפורזים בבתי חברים — אצל מרים אורן, יוסל בירשטיין, יוסל ברגנר, נסים אלונג, נתן וך, בתי-שבע שרף, ישראל הר — עלו באש בשריפה האחרונה. הם והתמונות.

רק מי שהכיר את רבינוביץ הטב מסוגל היה להבין את משמעות השריפה לגביו. ספק אם קיים אדם כזה.

הקריאה בספרים קשה משום שלא נעשתה בהם שום עריכה. השירים ברובם המכריע לא מנוקדים ואינם מכילים כל סימני פיסוק. הקורא מוצא עצמו נאלץ לקרוא כל שיר בנשימה אחת ללא הפסקה ולחזור ולקרוא עוד פעם-פעמיים עד שלמד בעצמו היכן מסתיימים המישפטים. הסיגנון הבלתי-מעובד הזה, הנלווה לשטף הכתיבה חסר המעצורים, לרצף המתמשך של דמיון הכפוף לחוקים מעולם אחר, לאוצר הדימויים החריג, למישחקי-הלשון המתובלים במירה נדיבה של הומור, מותר רושם רב. בספרים הראשונים נכתבו השירים מילה תחת מילה. מאוחר יותר, משהתכרר לרבינוביץ שנית-הדפוס גובה את התשלום על-פי מיספר השורות בשיר, החל כותב שורות ארוכות. כמו פרוזה... לדעת מירד שרף, שארחה את שמואל רבינוביץ מיספר פעמים בתוכנית "בשבע עיניים" ששודרה בקול-ישראל, הקושי בקריאת סיפרי השירה נגרם במכוון, במטרה לדרוח את הקורא ולהרחיקו מן השירים ומרבינוביץ עצמו.

שרף: "לאיש היתה שאיפה מורדה להיות דוחה. להתחזק. זוהי שאיפה מורדה אצל משורר, משום שעצם מעשה הכתיבה מביע רצון לקומוניקציה. מי שבכל זאת התעקש לחרוד לנבכיו, נזקק לסבלנות רבה מאוד על מנת לקלוף את כל הקליפות שהוא עטף עצמו בהן."

אם יהיה דיון...

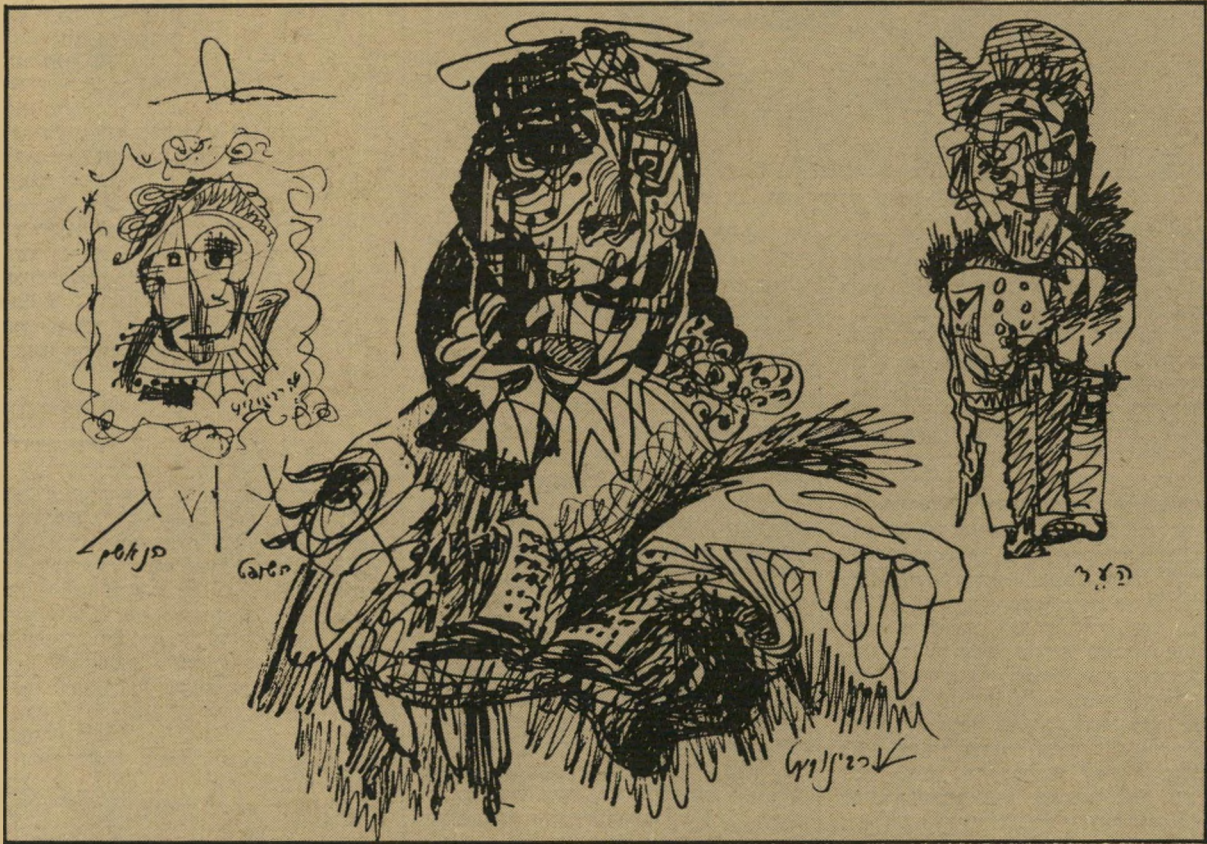
לדברי בתי-שבע שרף, רבינוביץ נתפס על-ידי עצמו כמדיים, כוח מתווך חסר חשיבות בפני

שמואל רבינוביץ: "הזוג", רישום למערכון מוקדם של יוסף מונדי. "אבור".

עצמו. "משום גם הורו לו לשרוף, אז הוא שרף. הוא עבר יומם ולילה. בראש. בלי הפסקה. עבורה בלתי מוכרת במסיחה-הכנסה. בלתי יעילה לצרכי פרנסה. יוא יחידיו שלא כיובו אף רגע בחיים שלו. אנשים היו חיים ככה עד גיל ארבעים. היו מתעסקים רק ביצירה ואחרי זה מתים. שמואל היה האדם היחיד שהכרתי שהיה יוצר נטו. הוא היה צריך להיוולד ביוון העתיקה. ללכת לבוש טוגה ולדבר כל היום. ליצור בדיוור ובכתיבה ללא הפסקה."

— מדוע לא זכה לכך שיכירו בשיריו, שיכתבו עליו, שיפרסמו אותו "בגורל"? שרף: "משום שהוא לא היה פיגורה מספיק נורמאלית לכך. הוא היווה גורם מאיים על הנורמאלים, רק מי שאוהב משוגעים יכול היה לאהוב אותו. אחרים פחדו ממנו — עצבני כזה. לא ישן. רוז כמו שלד. לא הולך לבנק... הייתי אומרת לו — שמואל, מה יהיה? והוא היה עונה — מה זאת אומרת מה יהיה? אני עולה למעלה.

המישפט: העד. השופט. הנאשם. רישום מאת שמואל רבינוביץ. הנאשם מצויר בדמות האמן עצמו

אחרים מקרובי מישפחתו. אחרות התגלגלו לידי אנשים כמו יוסף נבו, לשעבר ראש עיריית הרצליה, פליס ויואל פלגי, יצחק לבני, ד"ר שלי יטבת, היסטוריון ירושלמי, יוסל ברגנר, נתן וך, רוד פרלוב, בתי-שבע שרף ואולי גם אחרים.

השריפה האחרונה

השריפה האחרונה כילתה הכל. נראה כי הנרות שנהג להדליק גרמו לה, ואולי היו אלה מנורות הנפט שבהן השתמש לאחר ניתוק ורס-החשמל. רבינוביץ, נתון בהלם, עמד כמשותק והתבונן בלהבות. מאוחר יותר סיפר כי ההכרה באובדן תמונותיו, כמות השירים הרבים שנאספו אצלו מאז פירסם את ספר שיריו האחרון ושאמורים היו לראות אור בשלושה ספרים נוספים, ועל הכל — בגורל שנפל בחלקו של כלבו האהוב ביותר "גולם", שאבד אף הוא באותה שריפה, הכרה זו היא שגרמה לו טראומה נפשית קשה ממנה לא החלים. החרר שופץ לאחר זמן בידי בני המישפחה, ואולם רבינוביץ לא שב להתגורר בו. פחדו מפני עצמו גבר עליו והוא הפקיד את גורלו בידי צוות מטפלים שאמרו היה להופק מן האיש שהיה כל חייו לבעל-חיים שמוסגל לתפקד בג'ונגל האנושי.

מאז לא ראה אותו עוד איש ממכריו הישנים. (המשך בעמוד 28)

במוספים הסיפרותיים של הארץ, דבר ועל המשמר — פירסום לו היה אחראי ישראל הר — הגיעה לידעת המישפחה, מיהרו קרוביו להתחרר בנוצותיו מתוך תקווה שהפירסום יביא עימו גם כסף. משנתבררה להם טעותם, נעלמו כלעומת שבאו מאופק חייו. קרובת המישפחה היחידה ששמרה עימו על קשר במשך השנים היא אלמנת האה, ג'ין בהרב, המשמשת גם אפוטרופסית שלו.

בנו של רבינוביץ נולד לו בתקופת שהותו ברמת-יוחנן מאשה אחת, חברת הקיבוץ, שלא היתה נשואה לו. הבן הופיע אצלו פעם או פעמיים, כך סיפר שמואל לירדיו. אחרי-כך נעלם. מי שהיה לימים סטייס בחיל-האוויר הישראלי בוש באביו. כך, מכל מקום, ראה זאת האחרון.

הסיטואציה שהביאה להולדתו של הבן תוארה על-ידי רבינוביץ כעוד "מתחה" או מעשה ליצנות שהיה נהוג באותו זמן בקיבוץ. החברים, כך סיפר, היו נוהגים לכלוא את בני הזוג בתוך הרפת ולזרום בקריאות עירוד לבצע את הנדרש מהם. על סיפוקם היו באים רק לאחר שבני-הזוג מימשו את הקריאות באופן מעשי על מצע של קש ותבן. הכאב על הבן שניתק מגע הוסיף לתת בו את אותותיו שנים רבות לאחר ההיעלמות.

ההיכרות עם אמנים נודעים כמו אביגדור סטימצקי, יוסל ברגנר, לאה ניקל, מיכאל גרוס ואחרים, שהעריכו את עבודתו, עזרה לו להציג את תמונותיו בתערוכות אחדות בגלריות "כץ", "המדורה" ו"צ'מרינסקי". את התערוכה הראה שונה, בגלריה "רוגית" שברחוב פרישמן, סדר לו

הבנים הוכרחו לארץ נקבוצות. רבינוביץ עלה ארצה בשנת 1926 ביחד עם אחותו שנישאה נישואים פיקטיביים כדי שתוכל לצאת את שרפי ברית-המועצות. את מקום מישכנם קבעו בחיפה. האב לא הצליח לעלות לארץ. האם הגיעה ארצה מאוחר יותר.

שנות התבגרותו של שמואל עברו עליו ללא הורים. חבלי קליטתו בארץ היו קשים. עוד בילדותו היה חולני. בארץ לא הצליח להסתגל לתנאי האקלים החם. נתגלו אצלו בעיות כריאתיות, שגרמה להחמרה במצבו הגופני כשלבנים מאוחרים יותר בחייו.

למרות המחסור הכספי ממנו סבלה המישפחה, נשלח רבינוביץ ללמוד בבית-הספר הריאלי בחיפה. צריך לגייס הרבה דמיון כדי לראות את הילד הזה, שכבר בצעירותו "נחשב" ברגישות יתר, כשהוא כלוא בין כתליו של "מיבצר" חינוכי ממושטר ונוקשה כמו ה"ריאלי". המיסגרות האחרות שבהן מצא את עצמו — הצנא הבריטי, אירגון ההגנה, קיבוץ רמת-יוחנן בו שהה חצי שנה — גם הן לא היטבו עימו. בכל מקום הרגיש מנודה ושנוא. אחד האירועים המאקאבריים בחייו, שנחרט בזיכרונו באופן מיוחד, אירע בעת שנשלח בזמן שירותו ב"הגנה" לשמירת לילה באחד ממורדות הכרמל. במהלך השמירה הפתיעו אותו שני חברי האירגון. אחד מהם הצמיד אקדח לרקתו. אחרי רגע שנמשך כנצח פרצו השניים בצחוק והסתלקו. הרושם שהשאירה בו ה"מתחה" הוא לא נמחה עם השנים.